

Rola UNESCO w ochronie dóbr kultury i zasobów przyrodniczych

Świat staje przed coraz ważniejszym wyzwaniem, jakim jest ochrona dóbr kultury i zasobów przyrodniczych. Jest to ważne ze względu na zachowanie pamięci o dziejach ludzkości, spuścizny, jaką pozostawili po sobie przodkowie oraz natura. Obiekty należące do dziedzictwa światowego niosą ze sobą niezwykłą wartość poznawczą, jak na przestrzeni wieków rozwijały się cywilizacje, jakim przemianom ulegały ekosystemy. W przeciągu ostatniego półwiecza można zaobserwować wzrost zainteresowania ochroną dziedzictwa światowego. Sytuacja wiąże się zarówno z uświadomieniem ludzi o wartości historycznej i kulturowej danych obiektów, jak i z rozwojem technologii umożliwiających odnajdywanie, identyfikację i konserwację znalezisk. Obiekty objęte ochroną stanowią wartość zarówno dla poszczególnych państw, narodów, regionów, jak i dla całego świata.

Organizacją, która podjęła się ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego (*World Cultural and Natural Heritage*) jest Organizacja Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*). Zarząd UNESCO, na przestrzeni lat, wydaje kolejne konwencje dotyczące ochrony poszczególnych dóbr. Ponadto, angażuje do współpracy kolejne państwa, instytucje rządowe i pozarządowe w celu zachowania miejsc i obiektów najważniejszych w dziejach ludzkości.

Hipotezą niniejszej pracy jest twierdzenie, że UNESCO jest organizacją o pierwszoplanowym znaczeniu dla ochrony dóbr kultury materialnej i niematerialnej oraz dóbr naturalnych, mimo wielu zagrożeń z jakimi musi walczyć w działalności i realizacji założonych celów. Ponadto, zarząd UNESCO jest zobowiązany do stałego śledzenia sytuacji międzynarodowej i czynników wpływających na promocję i ochronę kultury, które z biegiem lat stale się zmieniają i dostarczają nowych wyzwań.

Niniejsze opracowanie jest próbą odpowiedzi na pytania:

1. Na jakich zasadach prawnych i statutowych opiera działalność UNESCO w zakresie ochrony dóbr kultury i zasobów przyrodniczych?
2. Z jakimi zagrożeniami zmagają się UNESCO w działalności zmierzającej do ochrony dóbr?
3. Jakie formy działalności przyjmuje UNESCO w zakresie ochrony dóbr kulturalnych i naturalnych?
4. W jakim stopniu Polska uczestniczy w aktywności UNESCO i jaką pełni rolę w realizacji celów organizacji?

Aby udzielić wyczerpującej odpowiedzi na przedstawione pytania oraz odpowiednio przeprowadzić proces badawczy, należy sięgnąć do genezy UNESCO, przedstawić okoliczności i przyczyny ustalania kolejnych zadań, rozszerzania działalności organizacji na kolejne pola. Należy również poddać analizie wymagania, jakie stawia organizacja, w celu podjęcia współpracy w ochronie dóbr kulturalnych i naturalnych.

Ważnym kierunkiem badań będzie również zarysowanie zagrożeń, których liczba, w obecnych czasach, stale wzrasta, stanowiąc dużą przeszkodę w realizowaniu zamierzeń organizacji. Należy scharakteryzować zagrożenie, jakim jest konflikt zbrojny, zdecydowanie najgroźniejszy, działalność ludzką, tak zamierzoną, jak i pośrednią, zjawiska na jakie człowiek wywiera niewielki wpływ, czyli działalność natury. Problematyka wpływu rozwoju technologicznego na niszczenie czy ochronę zabytków nie będzie jednak jednoznaczna, gdyż w obliczu postępu technologicznego, liczba zagrożeń wzrasta, jak również organizacja zyskuje coraz lepsze środki, aby neutralizować zagrożenia.

Aby przedstawić starania oraz dokonania UNESCO, należy przybliżyć jej główne cele, obszary działalności, akcje i programy, jakie odbywają się pod jej patronatem, a także stopień w jakim angażuje ona władze obszarowe poszczególnych miejsc, państw, regionów. Należy także zwrócić uwagę na dotychczasowe osiągnięcia organizacji w realizacji ochrony dóbr kultury i zasobów przyrodniczych.

W celu charakterystyki Polski w strukturach UNESCO, przedstawiono stopień działalności organizacji na terenie kraju oraz stopień zaangażowania Polski w przeprowadzane akcje pod auspicjami UNESCO.

1. Zasady działalności UNESCO w zakresie ochrony dóbr kultury i zasobów przyrodniczych

Podstawowe obszary działalności, zasady i środki, za których pomocą są wykonywane oraz sposób organizacji wewnętrznej UNESCO zostały zawarte w Akcie Konstytucyjnym Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury (*Constitution of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*), podpisanym 6 listopada 1945 r. w Londynie. W zakresie ochrony dóbr kultury i zasobów przyrodniczych, poruszono w nim kwestie dialogu międzykulturowego, mającego na celu porozumienie i współpracę międzynarodową w wyżej wymienionym zasięgu, wzajemne poznanie i zrozumienie oraz popularyzację różnych kultur. Określone zostały także zasady pomocy, zarówno wzajemnej między państwami – sygnatariuszami, jak i udzielanej ze strony organizacji, w zachowaniu dzieł sztuki, nauki, literatury, architektury oraz dziedzictwa przyrodniczego, kompetencje poszczególnych organów, zasady współpracy z innym organizacjami, również pozarządowymi, oraz organami administracji poszczególnych państw w zakresie ich kompetencji, do których należą Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Kultury, Ministerstwa Ochrony Środowiska¹.

W obliczu wzrastającej brutalności i ogromnego zasięgu wojen i konfliktów zbrojnych, dnia 14 maja 1954 r. w Hadze, podpisano konwencję o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego (*Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*). Motywem inicjującym uchwalenie konwencji był fakt troski o dobro wspólne, gdyż każda pozycja wpisana na Listę Światowego Dziedzictwa (*World Heritage List*) nie stanowi wartości wyłącznie dla jednego narodu czy regionu, ale jest dziedzictwem całej ludzkości, a jej unicestwienie byłoby stratą dla całego świata. Nadmieniono, że ochrona dóbr kulturalnych powinna mieć także charakter prewencyjny.

¹ www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/teksty/Akt_Konstyt.doc [22.03.2010].

W konwencji poruszono problem prowadzenia działań wojennych, w szczególności bombardowania terenów bogatych w zasoby kulturalne. Nakazano wprowadzenie oznaczeń terenów, które mają być wyjęte z obszaru działań wojennych. Kolejnym postanowieniem konwencji jest ochrona specjalna ruchomych dóbr kultury i w tym celu przechowywanie ich w odpowiednio przygotowanych schronach. W konwencji ustanowiono podstawę prawną, zakazując kradzieży i przywłaszczania przez nieuprawnione osoby dóbr uznanych za zabytkowe. Podjęta została także kwestia transportu i specjalnej opieki nad dobrami oraz problematyka okupowanych terenów, na których znajdują się obiekty Światowego Dziedzictwa. Wówczas państwo okupujące ma obowiązek podjąć wszelkie działania, zmierzające do ochrony dóbr². Z punktu widzenia UNESCO, ważnym jest artykuł 23. punkt 1. konwencji, w którym stwierdza się że ...*Strony mogą zwrócić się do Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Wychowania Nauki i Kultury z prośbą o pomoc techniczną w zorganizowaniu ochrony swoich dóbr kulturalnych...*³. W przypadku nieprzestrzegania konwencji państwa mają prawo do nałożenia sankcji karnych oraz dyscyplinarnych⁴.

Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przwozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury (*Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property*), podpisana dnia 17 listopada 1970 r. w Paryżu jest kolejną, w której określono zasięg działalności UNESCO w sferze ochrony dóbr kultury. W konwencji wymieniono wszelkie ruchome obiekty o szczególnej wartości historycznej, a które mogą stać się przedmiotem nielegalnego przewożenia i handlu. Zobowiązano państwa do powoływania specjalnych służb, stojących na straży przeciwdziałania tego typu procederom. Określono także współpracę międzynarodową w celu odzyskiwania zagrabionych lub zaginionych dzieł. W traktacie zobowiązano strony do sporządzania rejestru zabytków oraz prowadzenia działalności informacyjnej w społeczeństwie na temat wartości zabytków i szkodliwości braku ich poszanowania⁵. Z inicjatywą o wpisanie obiektu do rejestru zabytków mogą występować poszczególne jednostki terytorialne, na których terenie się znajduje, bądź też prywatni właściciele. W takich okolicznościach zabytek nie pozostaje „anonimowy” i podlega on pełnoprawnej ochronie⁶.

Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego (*Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*), podpisana dnia 16 listopada 1972 r. w Paryżu, została opracowana w obliczu coraz bardziej zagrażającemu zabytkom i obiektom przyrodniczym, zanieczyszczeniu i postępowi urbanizacyjnemu. Postęp technologiczny czy zagrożenia naturalne stały się na tyle groźne, że należy powziąć wszelkie środki zmierzające do przeciwdziałania im, gdyż strata każdego elementu dziedzictwa byłaby niepowetowaną stratą dla całej ludzkości. Omówiono zastosowanie nowych środków konserwacji i zabezpieczania zabytków. W konwencji wprowadzono pojęcie „Listy Dziedzictwa Światowego w Niebezpieczeństwie” (*List of World Heritage in Danger*), na której znaleźć się mają zabytki wymagające natychmiastowej i specjalistycznej konserwacji i ochrony. Został też powołany specjalny „Fundusz Dziedzictwa Światowego” (*The World Heritage Fund*), który koncentruje środki na odnawianie i zachowywanie zabytków. Podjęte

² Dz. U. 1957, Nr 46, poz. 212, załącznik.

³ Ibidem.

⁴ <http://www.mk.gov.pl/pknb/polskaart001.php> [14.03.2010].

⁵ Dz. U. 1970, Nr 20, poz. 106.

⁶ T. Jaworski, *Rejestr zabytków*, „Spotkania z Zabytkami” 1999, nr 8, s. 5–6.

zostały także kwestie pomocy ze strony UNESCO w postaci specjalistycznego wyposażenia technicznego i kadrowego⁷.

UNESCO podjęła również kwestię ochrony dziedzictwa podwodnego i dnia 2 listopada 2001 r. w Paryżu została podpisana konwencja o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturalnego (*Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage*). Wobec wzrostu eksploatacji mórz i oceanów oraz dna morskiego i oceanicznego, a zarazem wzrostu zanieczyszczeń środowiska wodnego, strony uznały za stosowne wydać konwencję, która będzie chronić prawa integralnej części naturalnego dziedzictwa światowego, jakim jest podwodne dziedzictwo kulturalne, przez które rozumie się *wszelkie ślady bytności człowieka, kulturalne, historyczne, archeologiczne, znajdujące się częściowo lub w całości, okresowo lub stale pod wodą od co najmniej 100 lat*⁸.

Została zgłoszona konieczność przeprowadzania specjalnych metod badawczych i wprowadzania nowych technologii, mniej szkodliwych środowisku wodnemu oraz wprowadzenie nowych, prawnych zasad, dotyczących eksploatacji dna morskiego i oceanicznego. W konwencji nakazano współpracę między państwami, których terytoria morskie ze sobą sąsiadują oraz używanie metod i sprzętów, w jak najmniejszym stopniu zagrażających niszczeniu dziedzictwa podwodnego. Wprowadzono również regulacje w zakresie użycia okrętów wojennych oraz budowania portów i zagospodarowywania terytoriów przybrzeżnych. Powołano państwa do prowadzenia badań nad metodami konserwacji zabytków pod wodą i szkolenia ludzi – specjalistów w dziedzinie archeologii podwodnej⁹.

Konwencja o ochronie światowego dziedzictwa niematerialnego (*Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*) z 17 października 2003 r. podpisana w Paryżu została opracowana w celu ochrony tradycji, folkloru, kultury i obyczajów różnych nacji i narodów oraz przeciwdziałania ich zatarciu i zapomnieniu. Wymienione elementy zostały uznane za jedne z najważniejszych, promujące takie wartości jak dialog międzykulturowy, tolerancja i współpraca międzynarodowa. Niematerialne dziedzictwo kulturalne rozumie się jako *praktyki, wyrazy, wiedzę, umiejętności jak również obiekty, artefakty i kulturalne przestrzenie powiązane bezpośrednio ze społecznościami, grupami i w niektórych przypadkach indywidualnymi osobami, rozpoznającymi je jako część kulturalnego dziedzictwa*¹⁰. Poprzez współgranie z dziedzictwem materialnym, wymienione elementy tworzą tożsamość danej kultury. W postanowieniach konwencji znalazło się także budowanie świadomości wartości dziedzictwa niematerialnego, szczególnie wśród młodych pokoleń, promowanie poszanowania i przekazywania wartości kulturowych¹¹.

Na Liście Światowego Dziedzictwa aktualnie znajduje się 890 obiektów kulturalnych, przyrodniczych i mieszanych. Większość pozycji zajmują obiekty europejskie w liczbie 440, kolejne miejsca zajmują Azja, Australia i Oceania z liczbą 186 obiektów, następnie Ameryka Łacińska – 121, Afryka – 78 oraz niezależnie od Afryki, kraje arabskie – 65 pozycji na Liście¹².

⁷ Dz. U. 1972, Nr 32, poz. 190, załącznik.

⁸ http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13520&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [22.03.2010].

⁹ Ibidem.

¹⁰ <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00006> [22.03.2010].

¹¹ Ibidem.

¹² M. Cattaneo, J. Trifoni, *Skarby świata pod patronatem UNESCO*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 2006, s. 12.

Zasadą sporządzania Listy Światowego Dziedzictwa jest warunek spełnienia wymaganych kryteriów. W przypadku dóbr kulturalnych, obiekt powinien spełniać następujące kryteria:

- powinien być reprezentantem ludzkiego geniuszu twórczego;
- reprezentować ważny okres w dziejach ludzkości, regionu lub danej kultury, wyrażający się poprzez architekturę, technologię lub sztukę;
- reprezentować tożsamość danej kultury, istniejącej bądź wymarłej;
- reprezentować tradycyjne zagospodarowywanie terenów i osiedlania się;
- być powiązany z wydarzeniami historycznymi, artystycznymi lub religijnymi;
- musi być potwierdzona autentyczność danego obiektu¹³.

Na Liście mogą się także znaleźć kompleksy miejskie, w szczególności miasta, które nie są już zamieszkałe, jednak reprezentują architektoniczne świadectwo przeszłości, miasta historyczne, które nadal się rozwijają jednak istnieją i funkcjonują od wieków oraz nowe aglomeracje, cechujące się wybitnymi osiągnięciami najnowocześniejszej architektury i zabudowywania przestrzennego. W przypadku kompleksów miejskich, wpisywane są na Listę jako zespoły miejskie, tworzące współgrającą całość.

Ponadto, Lista obejmuje także obiekty mieszane, reprezentujące zarówno dzieła rąk ludzkich, jak i unikatowość krajobrazu przyrodniczego. Obiekty te muszą stanowić integralną całość, musi być to teren, na którym osiedlanie się ludzi było lub jest ograniczone przez warunki naturalne i fizyczne, posiadać zaawansowane i oryginalne budownictwo, dostosowane do wymogów topograficznych lub będące częścią ukształtowania terenu i wykorzystujące jego zasoby.

Na Listę Światowego Dziedzictwa Naturalnego mogą zostać wpisane obiekty, które reprezentują:

- ważne okresy w dziejach Ziemi, ukazujące zmiany procesów geologicznych i geomorfologicznych;
- zmiany ekosystemów, ich ewolucję, zmiany biologiczne fauny i flory na terenach lądowych i wodnych;
- tereny o wyjątkowych walorach estetycznych;
- zbiorowiska fauny i flory charakterystycznej dla danego regionu lub będących pod ochroną oraz reprezentujące różnorodność biologiczną występujących gatunków¹⁴.

Granice obiektów naturalnych powinny być dokładnym odzwierciedleniem występujących na danym terenie gatunków oraz walorów przyrodniczych, będących podstawą do wpisu na Listę. Ponadto, powinny one obejmować na tyle rozległe obszary, aby w minimalny sposób wpływała na nie szkodliwa działalność czynników zewnętrznych. W tym celu, władze zwierzchnie danych terenów mają obowiązek sporządzić plan zarządzania obiektami¹⁵.

W planie zarządzania należy określić warunki użytkowania obiektów, głównie pod względem turystycznym, sposoby ich zabezpieczania i konserwacji oraz warunki prowadzenia prac archeologicznych bądź innych działalności odbywających się na jego terenie. Przed sporządzeniem planu należy dokonać analizy zagrożeń oraz możliwych przeszkód ekonomicznych, społecznych bądź politycznych. W planie zarządzania musi się znaleźć opisanie

¹³ Z. Myczkowski, *Krajobrazy niezwykle*, „Aura. Ochrona Środowiska” 2006, nr 4, s. 4.

¹⁴ C. Okółów, *Dziedzictwo Światowe*, „Parki Narodowe” 2001, nr 4, s. 6.

¹⁵ K. Niciński, K. Sałaciński, *Zasady ochrony zabytków w prawie krajowym i międzynarodowym. Poradnik dla kadry WP*, Ministerstwo Obrony Narodowej. Departament Wychowania i Promocji Obronności. Dom Żołnierza Polskiego, Warszawa 2009, s. 24.

sposobu promocji danego obiektu oraz perspektyw jego uatrakcyjnienia pod względem turystycznym, jednak z uwagą na minimalną interwencję w jego naturalny wygląd i elementy terenu. Plan powinien zawierać opis miejsca, jego walorów kulturalnych i przyrodniczych, elementów wchodzących w jego skład, sposób jego użytkowania, konkretne cele, jakie mają być zrealizowane w procesie eksploatacji danego terenu oraz program działania, środki, za pomocą których będą realizowane postawione cele. Plan może stanowić integralną lub powiązaną całość z programami o określonych jednorazowych przedsięwzięciach. W planie musi być zawarty określony status prawny obiektu i terenu. Działania w celu osiągnięcia założonych zamierzeń muszą być nadzorowane, a sprawozdania z postępu prac, składane jednostce, pod zarządem której znajduje się teren¹⁶.

UNESCO posiada wytyczone zasady udzielania patronatów przyznawanych różnym akcjom, programom, wydarzeniom tematycznym, produkcjom filmowym, publikacjom, organizacji konferencji czy przyznawaniu nagród. Każde przedsięwzięcie, któremu UNESCO udziela patronatu musi posiadać nazwę, określone cele jego realizacji, mieć opisany czas w jakim się odbędzie oraz miejsce odbycia, plan przeprowadzenia, adresatów, do których jest kierowane, zasięg programu oraz formy użycia znaku i nazwy UNESCO. Po przeprowadzeniu i zakończeniu przedsięwzięcia należy złożyć stosowny raport władzom UNESCO, z opisem stopnia zrealizowanych założeń i metod, jakie zostały użyte¹⁷.

Każde państwo należące do UNESCO ma obowiązek przedstawiania rocznego raportu, w którym zawarte jest sprawozdanie na temat działań administracyjnych podejmowanych na terenie, na którym znajdują się obiekty wpisane na Listę UNESCO oraz przedstawienie poziomu utrzymania obiektów, ich stanu i przeprowadzonych prac konserwatorskich lub rekonstrukcyjnych¹⁸.

2. Zagrożenia towarzyszące działalności UNESCO w zakresie ochrony dóbr kultury i zasobów przyrodniczych

W działalności UNESCO, stawia sobie szereg ambitnych celów. Jednak mnogość zagrożeń, z jakimi musi się zmagać organizacja w ich realizacji, jest równie imponująca. Występują zagrożenia wpływające zarówno z bezpośredniej, jak i pośredniej działalności człowieka, jak również ze strony natury.

Jednym z głównych i jednocześnie najpoważniejszym zagrożeniem dla zabytków oraz dziedzictwa naturalnego, jest wojna oraz wszelkie konflikty zbrojne, prowadzone na terenach, na których znajdują się obiekty o znacznej wartości kulturalnej bądź przyrodniczej. Ponadto, w obliczu ciągłego rozwoju technologicznego, a w szczególności broni i sztuki prowadzenia wojny, problem ten staje się coraz poważniejszy. Niemalająca liczba konfliktów oraz rozległy obszar, na którym obserwowane są działania wojenne, stają się ogromnym zagrożeniem także dla zabytków.

Problemami o szerokiej skali są kradzieże oraz bezprawne przywłaszczanie dzieł sztuki i wszelkiego rodzaju antyków o wartości historycznej. Padają one łupem nie tylko handlarzy

¹⁶ Ibidem, s. 24–25.

¹⁷ <http://www.unesco.pl/unesco/zasady-przyznawania-patronatow/siedem-krokow-do-patronatu/> [27.03.2010].

¹⁸ A. Nowak, *Organizacje wyspecjalizowane systemu ONZ*, w: *Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota – mechanizmy działania – zasięg*, pod red. T. Łoś-Nowak, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004, s. 103.

na czarnym rynku, ale także stają się łatwym celem okupantów, rządów państw prowadzących wojny oraz prywatnych kolekcjonerów-pasjonatów¹⁹. Ponieważ antyki o szczególnej wartości historycznej, religijnej czy kulturalnej nie są wystawiane na sprzedaż prywatnym kupcom, coraz częściej stają się oni właścicielami dzieł sztuki w sposób nielegalny²⁰. Co gorsza, dzieła te są często wywożone za granicę. Ten proceder utrudnia, bądź wręcz uniemożliwia odzyskanie dzieł. Każda tego typu strata stanowi niepowetowany uszczerbek dziedzictwa na skalę światową. Przeciwdziałania tego typu procederom zostały uregulowane w konwencji dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury (*Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property*) sporządzonej dnia 17 listopada 1970 r. w Paryżu.

Kolejnym zagrożeniem, jakie można napotkać, jest rozwój technologiczny. Wiążący się z nim rosnący poziom zanieczyszczenia środowiska, w szczególności wód, często mogą być zgubne dla przetrwania obszarów naturalnego dziedzictwa w nienaruszonym stanie. Nagromadzenie nieulegających biodegradacji odpadów, szczególnie poprzemysłowych, szkodliwe dymy uwalniane do atmosfery oraz wzrastające wydobycie paliw kopalnych, jak węgiel czy ropa naftowa, zwiększająca się eksploatacja Ziemi, niosą ze sobą coraz poważniejszy problem zatrucia i niszczenia obszarów przyrodniczych, objętych patronatem UNESCO²¹. Ponadto, zanieczyszczanie mórz i oceanów ściekami oraz ropą naftową, głównie w okolicach platform wiertniczych, jak również przez katastrofy tankowców, pozbawia szans na przetrwanie podwodne dziedzictwo naturalne. Działania spowodowane błędami człowieka, jak na przykład, katastrofy budowlane oraz konsekwencje awarii elementów zagospodarowania przestrzennego i inżynierii środowiska, mogą prowadzić nawet do unicestwienia dóbr²².

Należy również zwrócić uwagę na masowe wycinanie lasów, co w coraz większym stopniu zagraża lasom tropikalnym, w tym wpisanemu na Listę Światowego Dziedzictwa (*World Heritage List*), obszaru chronionego środkowej Amazonki. Jednak na tym polu, działania organizacji nie przynoszą wystarczających efektów. Prowadzi ona szereg działań w tym zakresie, jak na przykład, propagowanie wśród ludzi zachowań zmierzających do ochrony środowiska oraz dbałości o wspólne dziedzictwo, jak również, stara się podnosić bezpieczeństwo wykorzystywania i eksploatacji środowiska²³. W gestii całej ludzkości znajduje się to, jak wykorzysta wiedzę i w jakim stopniu przyczyni się do ochrony światowego dziedzictwa naturalnego.

Nie mniej istotnym zagrożeniem są wszelkie katastrofy ekologiczne. Są o tyle niebezpieczne, gdyż zagrażają nie tylko zasobom przyrodniczym, ale także, dobrom kulturalnym. W tej kwestii propagowane jest głównie prowadzenie badań nad unowocześnieniem techniki i lepszym wykorzystaniu odnawialnych źródeł energii jak wiatr, słońce i woda²⁴.

Istotnym zagrożeniem jest działalność przyrodnicza. Zmiany klimatu, gwałtowne wiatry, topnienie lodowców, powodzie, ulewne opady, w tym kwaśnego deszczu, który wywiera

¹⁹ T. Krochmal, *Problemy ochrony zabytków przed nielegalnym wywozem z kraju*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2006, s. 56.

²⁰ M. Perzyński, *Światowe dziedzictwo*, „Spotkania z Zabytkami” 1999, nr 3, s. 36.

²¹ A. M. M'Bow, *U źródeł przyszłości: problemy świata a zadania UNESCO*, Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa 1986, s. 41, 46.

²² K. Niciński, K. Sałaciński, *Zasady ochrony zabytków...*, s. 21.

²³ E. Latoszek, M. Proczek, *Organizacje międzynarodowe we współczesnym świecie*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2006, s. 149.

²⁴ A. M. M'Bow, *U źródeł...*, s. 43.

wyjątkowo niekorzystny wpływ nie tylko na przyrodę, ale także na obiekty budowlane, ze względu na dużą zawartość toksyn chemicznych, jak też inne kataklizmy, mogą prowadzić nawet do całkowitego zniszczenia niektórych, wystawionych na ich działanie, obiektów. Przed powyższym problemem stanęło miasto Timbuktu w Mali, gdzie wszelkie budowle wykonane są z gliny, toteż wyjątkowo niekorzystnie wpływa na nie erozja będąca skutkiem działania wiatru i słońca²⁵.

Winowajcami największych szkód są jednak ludzie. Urbanizacja, budowa dróg i autostrad, kanałów, sieci energetycznych, linii kolejowych w rejonach historycznych bądź w ich pobliżu, znacznie uszczupliły bogactwo zabytków. W obliczu takiej sytuacji znalazła się na przykład krakowska starówka.

Także masowe napływy turystów powodują niszczenie zabytków na niespotykaną skalę. Często nie z bezpośredniej winy. Także brak świadomości u ludzi oraz poszanowania dziedzictwa, należącego do całej ludzkości i stanowiącego wartość dla ogółu jest niemałym problemem. Dlatego istotne są budowanie i promowanie społecznej świadomości konieczności ochrony dziedzictwa i dokładanie wszelkich starań, aby w jak najmniej zmienionej formie przetrwało kolejne wieki dla dalszych pokoleń²⁶. UNESCO, przy współdziałaniu z miejscowymi służbami ochrony zabytków, wprowadza coraz szersze, stałe bądź czasowe, obostrzenia w użytkowaniu i eksploatacji tak turystycznej, jak i urbanizacyjnej terenów przyrodniczych i historycznych; organizacja prowadzi też badania nad nowoczesnymi technikami konserwacji i zachowywania zabytków i przeprowadza ich faktyczną konserwację²⁷.

UNESCO prowadzi ochronę nie tylko dóbr historycznych czy przyrodniczych, ale również, dialogu międzykulturowego. Promuje poznawanie i współpracę międzykulturową. Nieporozumienia na tle religijnym, narodowym czy wynikające z odmienności tradycji i zwyczajów stanowią główny problem i są źródłem wszelkich konfliktów²⁸. Światowe dziedzictwo kulturalne jest również ważne dla zachowania i przekazania go przyszłym pokoleniom. Poznawanie różnych kultur, często diametralnie odmiennych od własnej, jest ważne dla zrozumienia innych tradycji oraz sposobu postępowania²⁹. Ułatwia także współpracę na skalę światową. Dialog międzykulturowy pomaga chronić pozytywne relacje między ludźmi, których utrzymanie ma znaczenie globalne gdyż obiekty zabytkowe, znajdujące się na terytorium danego państwa, są ważne zarówno dla kraju, jak i dla wszystkich pozostałych kultur, gdyż stanowi wspólne dziedzictwo wszystkich narodów, przekazane od przodków³⁰. Ponadto, poszczególne państwa czy regiony mają moralny obowiązek chronić tożsamość i tradycje oraz przekazywać je kolejnym pokoleniom. Przez poznawanie własnej kultury kształtowana jest świadomość narodowa, a przez poznawanie kultur innych narodów – świadomość globalna.

Obserwowany jest także zanik języków i dialektów narodowych oraz rdzennych wierzeń i religii. Problem jest wynikiem zmniejszającej się liczby osób posługujących się danym językiem lub praktykujących daną religię. Szacuje się, że w samej Afryce zagrożonych wyginię-

²⁵ E. Latoszek, M. Proczek, *Organizacje międzynarodowe...*, s. 150.

²⁶ K. Zeidler, *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska, Kraków 2007, s. 283.

²⁷ J. Purchla, *Dziedzictwo a rozwój*, „Aura. Ochrona Środowiska” 2003, nr 5, s. 14–15.

²⁸ B. Hałaczek, *UNESCO wydawcą uniwersalnej historii ludzkości*, „Studia Philosophiae Christianae” 1995, nr 2, s. 195.

²⁹ M. Chatami, *Kultura i moralność jako fundament życia międzynarodowego. Wystąpienie na konferencji UNESCO nt. „Dialog cywilizacji jako uwarunkowanie pokoju i postępu ludzkości”*, „Stosunki Międzynarodowe” 2006, nr 3, t. 32, s. 251–252.

³⁰ P. Załęcki, *Cultural Problems of Europe and the End of the 20th Century*, „Studia Socjologiczne” 1997, nr 2 (145), s. 143.

ciem są 222 języki, około 500 języków indiańskich w Ameryce Południowej, 40 w Azji Południowo-Wschodniej natomiast w Azji Północno-Wschodniej można mówić o ok. 41 językach wygasających bądź zagrożonych. W Europie zanikowi ulega 9 języków³¹. W Polsce najbardziej zagrożonym jest język kaszubski. Ważnym elementem zachowania tożsamości kulturowej jest przekazywanie tradycji językowych czy wyznaniowych, gdyż są one również elementami dziedzictwa kulturowego.

Podróże mają charakter poznawczy, rozwijają świadomość na temat lokalnych zwyczajów, stylu życia, pozwalają zrozumieć za pomocą empirycznych doświadczeń funkcjonujące społeczeństwa w zupełnie odmiennych szerokościach geograficznych. Dziedzictwo danych państw może stać się elementem wymiany międzykulturowej poprzez swoją atrakcyjność i wartość poznawczą³².

3. Działalność UNESCO w zakresie ochrony dóbr kultury i zasobów przyrodniczych

Działalność UNESCO w sferze czuwania nad ochroną dóbr kulturalnych, jak i zasobów przyrodniczych jest szeroka. Nie ogranicza się wyłącznie do przestrzegania celów zawartych w statucie czy sponsorowania działań na rzecz ochrony, ale także przeprowadza wiele akcji, programów, konferencji, sympozjów, szkoleń w zasięgu swoich zainteresowań. Do kompetencji organizacji należy także odnajdywanie i identyfikacja dóbr kultury, potwierdzenie ich autentyczności, zbieranie wszystkich danych służących do charakteryzacji, opisu i rekonstrukcji historycznej danego obiektu³³. UNESCO propaguje zawieranie umów międzynarodowych w dziedzinie współpracy kulturalnej. Organizacja jest autorem wielu badań, dba o publikację ich wyników i przepływ informacji między wszystkimi państwami. Ponadto, sprawuje pieczę nad organizowanymi programami, dąży do ochrony i zachowania, a także poszerzania zbiorów muzeów i bibliotek³⁴.

Z inicjatywy UNESCO tworzone są kluby i katedry przy szkołach i uniwersytetach, których jednym z zadań jest promocja dialogu międzykulturowego, a w konsekwencji zachowanie różnorodności międzykulturowych, poprzez organizację konferencji z udziałem przedstawicieli różnych kultur oraz międzynarodowych stypendiów, staży oraz wymian uczniowskich i studenckich. Ciekawą działalnością UNESCO jest objęcie przez nią patronatu nad obchodami rocznic urodzin wybitnych przedstawicieli sztuki, literatury i nauki.

Jednym z najważniejszych programów UNESCO jest program o nazwie „Człowiek i Biosfera (*Man and Biosphere*)”, który został powołany na konferencji generalnej UNESCO dnia 6 marca 1970 roku w Paryżu. Zadaniem programu jest utworzenie na terenie całego świata Rezerwatów Biosfery (*Biosphere Reserves*), które mają chronić różnorodność fauny i flory oraz umożliwiać badania, a jednocześnie promować współistnienie człowieka i środowiska, opartego na wzajemnych korzyściach, ale także poszanowaniu i niewyrządzaniu szkód. Rezerваты mogą być tworzone zarówno w wodzie, jak i na lądzie, zasięgiem mogą

³¹ F. Mayor, *Przyszłość świata*, Fundacja Studiów i Badań Edukacyjnych, Warszawa 2001, s. 358–360.

³² A. Ziętek, J. Olchowski, *Kultura*, w: *Międzynarodowe stosunki polityczne*, pod red. M. Pietrasia, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2007, s. 426.

³³ M. Cattaneo, J. Trifoni, *Skarby świata...*, s. 11.

³⁴ Z. M. Doliwa-Klepacki, *Encyklopedia organizacji międzynarodowych*, Wydawnictwo '69, Warszawa 1997, s. 465.

obejmować jedno lub kilka państw. Muszą być przedstawicielami unikatowych ekosystemów, reprezentować gatunki charakterystyczne dla danego regionu bądź gatunki rzadkie na skalę światową. Mogą być częściami parków narodowych i rezerwatów. W tworzeniu Rezerwatów Biosfery nie chodzi wyłącznie o ochronę naturalnych zasobów, ale także o przeprowadzanie badań nad gatunkami unikatowymi, wymierającymi. Jednym z celów jest otwarcie Rezerwatów dla turystów, ze specjalnymi wymogami zachowań podczas „zwiedzania”. Program działa także na rzecz zwiększania liczby Rezerwatów, ich powierzchni i prowadzenie na ich terenach stałego monitoringu. Wszystkie Rezerваты Biosfery, które obejmuje program zostały spisane wraz z opisami w *Directory of UNESCO-MAB Biosphere Reserves*³⁵. Według danych z 9 marca 2010 roku, na liście znajdowało się 504 848 gatunków z 1436 chronionych obszarów w 134 państwach³⁶.

Program dotyczący tworzenia Światowej Sieci Narodowych Geoparków (*Global UNESCO Network of Geoparks*) jest kolejnym, na który należy zwrócić uwagę. Geoparki są zakładane na terenach wyjątkowo atrakcyjnych pod względem naturalnego krajobrazu oraz będących dziedzictwem geologicznym. W ich skład wchodzi zarówno stanowiska archeologiczne, jak i obserwatoria turystyczne. UNESCO obejmuje nad nimi opiekę także ze względu na wspieranie prac wykopaliskowych i prowadzenie badań nad pozyskanymi znaleziskami, geologicznymi, jak i historycznymi³⁷.

„Pamięć Świata” (*Memory of the World*) jest programem powołanym w 1997 roku, skupiającym uwagę na dziełach pisanych. Zaliczyć do nich można dorobek i spuściznę wielkich uczonych, artystów, literatów, jak również zapisy na kamiennych, ceramicznych tabliczkach. Wymaganiem do wpisu na listę jest fakt, że dzieła muszą stanowić dziedzictwo uniwersalne dla wszystkich krajów i kultur świata. Natomiast, poszczególne państwa czy regiony mogą także tworzyć odrębne listy z pozycjami ważnymi w skali kraju bądź regionu. Ponadto, dzieło musi być kompletne i posiadać potwierdzenie autentyczności. Prowadzone są rejestry i opracowania dzieł zaginionych bądź zagrożonych, o szczególnej wartości.

Przez opisywany program, UNESCO realizuje jeden z głównych celów, mianowicie wzbogacanie i ochronę zasobów archiwalnych. Są one z pewnością jednym z najważniejszych elementów dziedzictwa i dorobku kulturowego świata³⁸. Według danych z 2009 roku, na liście znajdują się 193 dzieła³⁹.

W zakresie ochrony zasobów naturalnych została powołana Międzynarodowa Komisja Oceanograficzna (*Intergovernmental Oceanographic Commission*), której celem jest ochrona zasobów oceanów, fauny i flory oraz przeprowadzania badań nad oceanicznymi gatunkami i wpływie oceanu na klimat. Powstał też Międzynarodowy Program Hydrologiczny (*International Hydrological Programme*), zajmujący się zachowaniem czystości wód pitnych, a także promujący i wspierający racjonalne wykorzystywanie wody⁴⁰.

³⁵ A. Breymeyer, *Warunki naturalne w Europie, Polsce i sieć rezerwatów biosfery*, w: *Rezerваты biosfery UNESCO-MAB w Polsce*, pod red. A. Breymeyer, Wydawnictwo Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Warszawa 1994, s. 13.

³⁶ <http://www.ice.ucdavis.edu/bioinventory/bioinventory.html> [14.03.2010].

³⁷ Z. Aleksandrowicz, K. Miśkiewicz, *Światowa Sieć Narodowych Geoparków UNESCO (procedura tworzenia)*, „Chrońmy Przyrodę Ojczyzny” 2004, nr 60, z. 3, s. 6–9.

³⁸ M. Konopka, *Pamięć Świata*, „Spotkania z Zabytkami” 1999, nr 10, s. 7.

³⁹ http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=17572&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [14.03.2010].

⁴⁰ Departament of Public Information, *Basic facts about the United Nations*, United Nations Publication, New York 2000, s. 191–192.

W obliczu wzrastającej liczby zagrożeń dla dóbr kultury, jak też zasobów przyrodniczych, organy UNESCO zdecydowały o utworzeniu Listy Zagrożonego Dziedzictwa Światowego (*List of World Heritage in Danger*). Aby obiekt został wpisany na Listę musi spełniać odpowiednie kryteria. Zagrożeniami znajdującymi się w kręgu zainteresowań, są zagrożenia ekologiczne, jak i wywołane przez człowieka, na przykład: katastrofy ekologiczne, skażenie środowiska, degradacja i erozja gleb, klęski żywiołowe, wzmożona urbanizacja, eksploatacja i zagospodarowywanie objętego ochroną terenu, działalność turystyczna, a także wojny i konflikty zbrojne. Obiekty wpisane na Listę otrzymują znaczne dotacje z budżetu organizacji oraz zostają objęte specjalną, ścisłą ochroną i pozostają pod jej wpływem aż do momentu ustania zagrożenia⁴¹. W 2009 roku na Liście znajdowało się 31 obiektów⁴². W zakresie zapobiegania klęskom żywiołowym, UNESCO prowadzi badania nad nowoczesnymi systemami ostrzegawczymi, ulepszaniem bezpiecznych technik budowlanych, stara się wpływać na naturalne procesy wywołujące katastrofy oraz wprowadzać odpowiednie oznaczenia stref zagrożonych⁴³.

Mnogosć zagrożeń, z którymi spotyka się w działalności UNESCO, często przekracza możliwości zapobiegawcze jednego państwa czy nawet regionu. Dlatego jednym z zadań, jakie stawia przed sobą UNESCO jest promowanie dialogu, we wspólnym interesie całej ludzkości. W 2008 roku został przeprowadzony program z udziałem UNESCO o nazwie „Europejski Rok Dialogu Międzykulturowego” (*European Year of Intercultural Dialogue*)⁴⁴. Miał on za zadanie przede wszystkim uświadomienie ludziom, że tylko poprzez wzajemne zrozumienie i współpracę mają oni szansę na wypracowanie wspólnych i istotnych dla ogółu celów. 20 października 2005 roku została opracowana i podpisana Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego (*Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions*). Rok 2010 został uznany za Międzynarodowy Rok Zbliżenia Kultur (*The International Year 2010 Bring Different Cultures Together*). Idea jego ogłoszenia wiąże się z jedną z misji UNESCO *budowania pokoju w umysłach ludzi*⁴⁵.

UNESCO może się poszczycić imponującymi osiągnięciami w zakresie ochrony dóbr kultury i zasobów przyrodniczych. Do takich można zaliczyć ocalałą puszcę w Australii w stanie Queensland lub przeprowadzenie projektu dotyczącego ograniczenia wydobycia złota w Stanach Zjednoczonych w okolicach rezerwatu Yellowstone⁴⁶. UNESCO zaślęnęła także akcją ratowania zabytków w wiosce nubijskiej, zagrożonej zalaniem przez rzekę Nil. Także w 1960 roku rozpoczęto akcję ochrony przed niszczycielskim wpływem rzeki Nil. Tym razem akcja dotyczyła Świątyni Abu Simbel w Egipcie⁴⁷. Podobne przedsięwzięcia przeprowadzono w Mohenjo w Pakistanie, w Fesie w Maroku, w Katmandu w Nepalu, w Borobudur w Indonezji i na Akropolu w Grecji. W 1975 roku, UNESCO powołała do istnienia Uniwersytet Narodów Zjednoczonych (*United Nations University*) w Tokio w Japonii. W 1980 roku, organizacja objęła patronat nad publikacją na temat kultur afrykańskich. W dalszej perspekty-

⁴¹ E. Latoszek, M. Proczek, *Organizacje międzynarodowe...*, s. 150.

⁴² <http://whc.unesco.org/en/danger/> [14.03.2010].

⁴³ Polski Komitet do Spraw UNESCO, 1990–2000 międzynarodową dekadą zapobiegania klęskom żywiołowym, „Biuletyn Polskiego Komitetu do Spraw UNESCO” 1990, nr 1(271), s. 29.

⁴⁴ <http://dialog2008.pl/> [14.03.2010].

⁴⁵ <http://www.unesco.pl/kultura/article/27/miedzynarodowy-rok-zblizenia-kultur/> [15.03.2010].

⁴⁶ P. Göbel, *Skarby przyrody: Krajobrazy i skarby przyrody pod ochroną UNESCO*, Wydawnictwo Muza SA, Warszawa 1999, s. 7.

⁴⁷ M. Cattaneo, J. Trifoni, *Skarby świata...*, s. 11.

wie mają również powstać podobne opracowania na temat kultur Azji Centralnej i Wysp Karaibskich⁴⁸.

4. Współpraca Polski z UNESCO w zakresie ochrony dóbr kulturalnych i zasobów przyrodniczych

Polska jest jednym z pierwszych sygnatariuszy przystąpienia do UNESCO. Dnia 14 września 1976 roku Polska wydała oświadczenie rządowe w sprawie ratyfikacji konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego (*Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*), zaznaczając, że przyjmuje konwencję w całości⁴⁹. UNESCO utrzymuje stały kontakt z Ministerstwem Spraw Zagranicznych, Ministerstwem Środowiska, Ministerstwem Edukacji oraz Ministerstwem Kultury w sprawach z zakresu kompetencji poszczególnych resortów. Od początku utworzenia UNESCO, w jej Sekretariacie, polskim przedstawicielem był Antoni Słonimski. Przez lata, aktywnego uczestnictwa w organizacji, w jej organach zasiadało wielu polskich wybitnych specjalistów, jak na przykład, prof. Julian Hochfeld, specjalista nauk socjologicznych, czy prof. Paweł Szulkin, specjalista nauk ścisłych. W 2001 roku stanowisko dyrektora Departamentu Nauk Podstawowych i Technicznych objął prof. dr hab. Maciej Nałęcz, specjalista biologii molekularnej⁵⁰. Polscy naukowcy są członkami Międzynarodowej Komisji Oceanograficznej (*Intergovernmental Oceanographic Commission*), i Rady Międzynarodowego Programu Hydrologicznego (*International Hydrological Programme*). Międzynarodowa Sieć Biologii Komórkowej (*International Molecular Biology Network*) działa w Polsce przy Państwowej Akademii Nauk.

Polska aktywnie uczestniczy we wszystkich programach i akcjach. Jest współorganizatorem wielu seminariów i konferencji z udziałem zagranicznych ekspertów z różnych dziedzin. Ponadto, dba o zacieśnianie kontaktów między państwami i regionami przez promowanie dialogu międzykulturowego. Głównym narzędziem do pełnienia tego celu jest tworzenie katedr UNESCO przy uczelniach wyższych, zajmujących się organizacją konferencji, seminariów, odczytów i wydawaniem publikacji.

Z polskiej inicjatywy, UNESCO powołała Stowarzyszenie Badań i Upowszechniania Kultur Słowiańskich (*Association of Researching and Developing Slavic Cultures*), którego głównym założeniem mają być badania nad historią, tradycjami i kulturą narodów słowiańskich, a także ich promocja poza regionem. W ramach działania Stowarzyszenia, UNESCO objęła patronat nad organizacją wielkich rocznic urodzin wybitnych Polaków, jak na przykład, Mikołaja Kopernika w Toruniu czy Marii Skłodowskiej-Curie w Lublinie. Uniwersytet Jagielloński w Krakowie wraz z Polskim Komitetem do Spraw UNESCO są organizatorami dorocznych Kursów Kultury Polskiej, w których biorą udział przedstawiciele zagranicznej kadry naukowej. UNESCO wspiera także Polskę finansowo i technicznie⁵¹.

⁴⁸ <http://www.unesco.pl/unesco/kalendarium/> [27.03.2010].

⁴⁹ Dz. U. 1972, Nr 32, poz. 190, załącznik.

⁵⁰ A. Gałkowski, *O roli UNESCO, rozwoju nauk biologicznych i miejscu Polski w nauce światowej*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe” 2003, nr 2/22, s. 137.

⁵¹ Polski Komitet do Spraw UNESCO, *Współpraca UNESCO w Polsce*, „Biuletyn Polskiego Komitetu do Spraw UNESCO” 1990, nr 1(271), s. 38.

Organizacja była współorganizatorem VI Międzynarodowego Konkursu Pianistycznego im. Fryderyka Chopina (*The International Fryderyk Chopin Piano Competition*) oraz Międzynarodowych Targów Książki (*International Book Fair*) w Warszawie. Wspomaga też wyposażanie polskich bibliotek i zachowywanie archiwów⁵².

Na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO znajduje się 12 polskich obiektów. Są to:

- Stare Miasto w Krakowie, wpisane na Listę w 1978 r.;
- Kopalnia Soli w Wieliczce, wpisana na Listę w 1978 r. jako obiekt mieszany, przedstawiający jednocześnie dzieło ludzkie, jak i naturalne, będące unikatowym obiektem w skali światowej, spełniającym swoją funkcję od czasów średniowiecza do czasów współczesnych oraz posiadającym oryginalne jeziora, komnaty i szyby. W kopalni ukazano wszystkie etapy rozwoju technologii górniczej na przestrzeni wieków⁵³;
- Niemiecki obóz koncentracyjny Auschwitz-Birkenau, obiekt ukazujący ważny etap w historii, na Liście od 1979 r.;
- Białowiecki Park Narodowy/Białowieżska Puszcza – wpisana na listę wraz z Białorusią jako obiekt transgraniczny. Część polska została wpisana na Listę w 1979 r., natomiast część białoruska w 1992 r. Puszcza Białowieża jest przykładem terenu o wyjątkowych walorach estetycznych oraz prezentuje bogactwo różnorodności biologicznej. Zwiedzanie Obszaru Ochrony Ścisłej (*Strict Protected Area*), ze względów bezpieczeństwa, jest realizowane wyłącznie w zorganizowanych grupach pod opieką przewodnika⁵⁴;
- Stare Miasto w Warszawie, 1980 r.;
- Stare Miasto w Zamościu, zabudowa miasta w stylu włoskiego renesansu, 1992 r.;
- Średniowieczny Zespół Miejski Torunia, zabudowa w stylu portu rzeczno, znalazł się na Liście w 1997 r.;
- Zamek krzyżacki w Malborku, zabudowa w stylu gotyckim, na Liście od 1997 r.;
- Kalwaria Zebrzydowska – Park Religijno-Krajoznawczy cechujący się zarówno wybitną architekturą, jak i krajobrazem naturalnym, wpisana na Listę w 1999 r.;
- Kościoły Pokoju w Jaworze i Świdnicy, 2001 r.;
- Drewniane kościoły południowej Małopolski – Binarowa, Blizne, Dębno, Haczów, Lipnica Murowana, Sękowa, 2003 r.;
- Park Mużakowski, podobnie jak Puszcza Białowieża, wpisany jest na Listę wraz z Niemcami jako obiekt transgraniczny w 2004 r.;
- Hala Stulecia (Ludowa) we Wrocławiu, będąca obiektem unikatowej nowoczesnej architektury 2006 r.⁵⁵

Pracami nad zakwalifikowaniem obiektów na Listę Dziedzictwa Światowego (*World Heritage List*) zajmował się zespół ekspertów UNESCO, mający za zadanie potwierdzić ich unikatowość i niezwykłość. Polska jest jednym z przodujących krajów, jeśli chodzi o liczbę wpisanych na Listę obiektów. Wszystkie wpisane obiekty są otoczone ochroną UNESCO oraz opatrzone specjalną tabliczką-symbolem sprawowania nad nimi opieki przez organizację.

„Pamięć Świata” (*Memory of the World*) jest kolejnym programem, w którym Polska bierze czynny udział. W ramach tego programu przeprowadzone zostały w Polsce specjalne kursy i szkolenia z zakresu archiwoznawstwa, zabezpieczania dokumentów i konserwatorstwa.

⁵² E. Latoszek, M. Proczek, *Organizacje międzynarodowe...*, s. 151.

⁵³ S. Dziki, *Polskie dziedzictwo*, „Aura. Ochrona Środowiska” 2003, nr 5, s. 19.

⁵⁴ A. i W. Bilińscy, *Polskie parki narodowe i rezerwy przyrody*, Wydawnictwo Videograf II, Katowice 2006, s. 43.

⁵⁵ <http://www.unesco.pl/?id=290> [15.03.2010].

Archiwa i biblioteki zostały wyposażone w specjalistyczny sprzęt. Na liście „Pamięć Świata” znajduje się 9 polskich dokumentów.

- Dzieło Mikołaja Kopernika *De revolutionibus libri sex* wraz z jego autentycznym podpisem;
- Akt Konfederacji Generalnej Warszawskiej z 1573 r.;
- Rękopisy dzieł Fryderyka Chopina;
- Archiwum getta warszawskiego Ringelbluma;
- Tablice 21 Postulatów Gdańskich z Sierpnia 1980 r.;
- Archiwum Komisji Edukacji Narodowej;
- Kodeks supaski;
- Archiwum Instytutu Literackiego w Paryżu – dokumentacja instytucji emigracyjnej;
- Archiwum Radziwiłłów i Księgozbiór Nieświeski.

Wszystkie dokumenty musiały zostać poddane sprawdzaniu ich autentyczności oraz spełniać wszystkie wymogi, jak na przykład, kompletność, rzadkość oraz musiała zostać potwierdzona ich wartość na skalę światową. Dodatkowo, Polska posiada własną listę dzieł pisanych, na której znajduje się 25 pozycji, i które są kolejnymi propozycjami do wpisania na listę „Pamięć Świata”. Wśród nich znajdują się między innymi, Polsko-krzyżackie traktaty pokojowe i akta procesów z XIV-XVI w., Próbné druki Gutenberga, z ok. 1458 r. oraz Sakramentarz tyński, z XI w. – księga liturgiczna⁵⁶.

Na terenie Polski położone są także tereny znajdujące się w zakresie programu „Man and Biosphere”. Na liście polskich Rezerwatów Biosfery wymienionych jest 9:

- Rezerwat Biosfery Białowieża;
- Rezerwat Biosfery Babia Góra;
- Jezioro Łuknajno;
- Słowiński Rezerwat Biosfery;
- Karpaty Wschodnie;
- Karkonosze;
- Tatrzański Rezerwat Biosfery;
- Puszcza Kampinoska;
- Polesie Zachodnie⁵⁷.

Rezerваты Biosfery muszą charakteryzować się unikalnością ekosystemów i krajobrazu, zasięgiem obejmować rzadkie lub występujące tylko w danym regionie gatunki fauny i flory, być wyjątkowo atrakcyjne pod względem turystycznym i badawczym.

W Polsce prowadzone są także projekty nad włączeniem niektórych terenów do Światowej Sieci Narodowych Geoparków (*Global UNESCO Network of Geoparks*) jednak tereny objęte są jeszcze wstępnymi badaniami i ich analizą. Natomiast w 2009 roku Ministerstwo Ochrony Środowiska nadało status „Geoparku Krajowego” polskiej części Łuku Mużakowa. Jest to pierwszy lokalny geopark w Polsce. Prowadzone są przygotowania do utworzenia kolejnych: Góra Św. Anny, Kamienny Las na Roztoczu oraz Małopolski Przełom Wisły⁵⁸.

⁵⁶ <http://www.unesco.pl/komunikacja-i-informacja/pamiec-swiata/polskie-objekty-na-liscie-pamieci-swiata/> [15.03.2010].

⁵⁷ *Rezerваты biosfery w Polsce...*, s. 13.

⁵⁸ http://www.mos.gov.pl/artikul/2834_certyfikat_geopark_krajowy_luk_muzakowa/10157_certyfikat_geopark_krajowy_luk_muzakowa.html [15.03.2010].

5. Wnioski

Prezentacja tematu w zaproponowanym układzie pozwoliła zapoznać się z okolicznościami powołania UNESCO, podstawami prawnymi jej funkcjonowania i rozszerzenia działalności na przestrzeni lat. Przedstawienie kolejnych ustanawianych konwencji, pozwoliło dostrzec jak rozszerzał się krąg zainteresowań UNESCO, w obliczu zmieniającego się świata. Analizując kolejne akcje i programy, realizowane pod patronatem UNESCO oraz podejmowane próby walki z zagrożeniami dla zachowania dóbr kulturalnych i przyrodniczych, określone zostało znaczenie organizacji w dziedzinie ochrony dziedzictwa światowego.

Na podstawie analizy postawionych pytań badawczych można wysnuć następujące wnioski dotyczące stopnia wkładu UNESCO w dziedzinie ochrony dóbr kultury i zasobów przyrodniczych:

1. Istnieje wiele problemów stanowiących przeszkodę w ochronie światowego dziedzictwa. Większości z nich winni są ludzie, którzy w sposób celowy lub pośredni przyczyniają się do uszczuplania dóbr kulturalnych i przyrodniczych. W obliczu zaistniałej sytuacji UNESCO podjęła się ustalania nowych przepisów, rozszerzających pole prewencyjnego działania w zakresie przeciwdziałania niszczycielskiej działalności człowieka, często nastawionej na indywidualny zysk.
2. Zmieniająca się sytuacja na świecie, rozwój technologiczny obciąża UNESCO do tworzenia nowych zasad funkcjonowania i obejmowania protektorem coraz większej liczby obiektów. W perspektywie kolejnych lat, UNESCO stanie przed perspektywą opracowywania i uchwalania kolejnych konwencji, w których podejmowane będą kwestie nowych obszarów ochrony oraz środków, za pomocą których będą realizowane.
3. Współpraca państw z UNESCO niesie ze sobą dla nich wiele korzyści ekonomicznych. Rozszerza ofertę turystyczną oraz promuje jej rozwój. Udziela pomocy w zachowaniu dzieł natury i kultury, najważniejszych dla danych państw.
4. Ochrona zabytków i zasobów naturalnych nakłada na każdego człowieka obowiązki o charakterze etycznym. Dziedzictwo jest zachowaniem pamięci o przeszłości. Obowiązkiem jest poszanowanie zabytków, aby przekazać obiekty w jak najmniej naruszonym stanie przyszłym pokoleniom. UNESCO jest propagatorem zachowania historii w postaci empirycznych zjawisk i obiektów, dzięki którym przyszłe pokolenia będą miały okazję doświadczyć historii ludzkości.
5. Niezbędna jest współpraca w pełnym zrozumieniu i poszanowaniu międzynarodowym, pomimo różnic etnicznych, narodowościowych oraz zjawiska zderzenia cywilizacji, które często powoduje wzrost antypatii społeczeństw o zróżnicowanym dorobku kulturalnym. Antagonizmy pojawiają się również na tle historycznym, sięgającym XV–XVI-wiecznemu kolonializmowi. Wówczas kultura metropolii często była narzucana, również przemocą, państwu kolonizowanemu. Zjawisko rodziło wiele konfliktów i trwającej do dziś niechęci wobec mocarstw takich jak Wielka Brytania, Francja, Rosja.
6. W przyszłości, UNESCO będzie musiała zmierzyć się z kolejnymi problemami, jakie będą występować w zachowaniu spuścizny przeszłości w wyniku postępu lat, niszczenia zabytków i obiektów naturalnych. W działalności organizacja będzie musiała podjąć także próbę przeciwstawienia się niszczycielskim zjawiskom naturalnym, prowadzić badania i szkolić specjalistów będących w stanie z jak najlepszym efektem dążyć do zachowania obiektów zabytkowych.

7. Rozwój technologiczny jest istotny w działalności organizacji. W znacznym stopniu przyczynia się do wykorzystywania nowych metod badawczych i konserwacyjnych. Z drugiej strony, nowe rodzaje wynalazków technologicznych, w szczególności broń, użyte w niewłaściwy sposób lub przez niewłaściwych ludzi, mogą stać się przyczyną unicestwienia dziedzictwa.
8. Polska z każdym rokiem rozszerza swój udział w strukturach UNESCO. Działania podejmowane przez odpowiednie organy kraju jak Ministerstwo Ochrony Środowiska czy Ministerstwo Kultury są nastawione na rozszerzanie polskiej listy obiektów, konkurujących o miejsce na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO, Pamięci Świata oraz Sieci Narodowych Geoparków. Polska podejmuje coraz szerszą współpracę z organizacją, jest wykonawcą, jak również, inicjatorem wielu programów, sympozjów, konferencji. Polska ma szansę stać się wysoce atrakcyjnym państwem pod względem zasobów dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.
9. UNESCO podejmuje współpracę w dziedzinie prawa międzynarodowego, na przykład, w dziedzinie ochrony zabytków podczas konfliktu zbrojnego oraz staje się wykonawcą ustaw z zakresu działalności organizacji. Jest również twórcą prawa poprzez uchwalanie kolejnych konwencji.

Summary

The role of UNESCO in the protection of cultural property and environmental resources

The topic is organized in such a way as to allow the circumstances of the establishment of UNESCO, its legal foundations, and the expansion of its activities over the years to be presented. The presentation of successive conventions that have been passed demonstrates how UNESCO's scope of interests has been expanding to keep up with the changing world. In the analysis of successive activities and programs conducted under the auspices of UNESCO, and the attempts taken to counter the threats for the preservation of cultural and natural assets, the significance of the organization in the area of the protection of world heritage is assessed.